

Ældre beskrivelser af kilderne

Kildernes antal, udseende og betydning har selvfølgelig også fascineret ældre historikere og topografer. I denne bog er inddraget referater og citater herfra overalt, hvor det er relevant.

Den ældste eksisterende beskrivelse er fra 1654, skrevet af **Jens Lauritsøn Wolf** (1583-1660), som forfattede et kæmpeværk på næsten 700 sider *Encomion Regni Daniæ* om hele landets forunderligheder, herunder 300 sider om København og 32 sider om Roskilde, heraf 15 sider om domkirken, 14 sider om bisperne siden Gerbrand i 1022 samt godt en side om kilderne og møllerne.

Han nævner tre kilder: Maglekilde, Højbrøndkilde og Helligkors kilde. Især er det den store mængde vand fra Maglekilde og det sunde og gode vand fra Højbrønd og Helligkors, som interesserer forfatteren. Særligt fremhæver han mølledriften fra kilderne og vandstrømmene. Han nævner eksplicit Maglekilde Mølle og fem unavngivne møller med vand fra Maglekilden. Fra Helligkorskilden får Røde Mølle sit vand. Derudover omtaler han kort Kobberrmøllen og Rimmersmøllen som begge får vand fra endnu en unavngiven kilde.

Peder Hansen Resen (1625-1688) var professor og skrev den første kendte beskrivelse af hele Danmark, *Atlas Danicus* i 1680'erne, som er af meget stor betydning for bl.a. lokalhistorikere. Han ofrer kun få linjer på kilder og møller i Roskilde og nøjes med at benævne syv kilder, herunder Christi Blods Kilde ved Bistrup Mølle, samt de møller, som drives af kildestrømmene.⁵⁸

I 1735 og 1743 udbad Danske Kancelli sig en grundig beskrivelse af forholdene i hele riget. En del svar er bevaret. For Roskilde Bys vedkommende svarede **fire kommunale embedsmænd** 18. juli 1743 grundigt på de mange specielle "poster", de skulle beskrive. Herunder selvfølgelig om "Mærkværdige Kilder".

Der nævnes fem: Hellig Kors Kilde, Højbrøndkilde, Kong Roes Kilde, Magle Kilde samt Apotekerkilden. Heller ikke disse forfattere interesserer sig for kildernes udseende, men derimod for deres nytte og brug: helbredelse, ølbrygning, papirfabrik, vandmøller, indbyggernes behag og nytte. Herefter bemærkes, at vandet i alle er meget klart, let og velsmagende, overmåde sundt, således at "*det bruges og roses endog*

af det høykongelige herskab samt mange Herrer fra Kiøbenhavn og fremmede, som det tillige herfra lader afhendte".⁵⁹

Provst **Henrich Meyer** forfattede i 1755 en mindre bog på 44 sider: *Beskrivelse over Roeskilde – efter høi Befaling*. Heri opregner han hele 10 vandmøller og fire vindmøller med en kort kommentar til hver, primært om hvem der ejer, og hvem der driver møllen, samt hvilket kilde og vandløb som driver de enkelte møller. Derefter går han over til "*Hvad kilder der findes*", og det er hele 12. Provst Meyer koncentrerer sig her især om en præcis beskrivelse af beliggenheden af dem. Apotekerilden og Hellig Kors Kilde får lidt flere ord med på vejen.⁶⁰

Året efter i 1756 udkom i København en meget lærd undersøgelse af "*de naturlige vande*", dvs. kilder i København, Roskilde og Nordsjælland, forfattet af **Johan Christian Lange**. I Roskilde omtaler han 10 kilder, men gør mest ud af Hellig Kors Kilde, som han også kalder "Konge-Brønden". Med datidens kemiske, medicinske og naturvidenskabelig viden og metoder undersøger han grundigt en stor del af kilderne i området og anbefaler og vurderer herudfra disse kilders værdi. Alene analysen af og konklusionerne om vandet fra Helligkorskilden fylder fire tætskrevne sider. Slutvurderingen af dens vand er, at det er særdeles klart og rentsmagende og med frisk lugt. Maglekilde og Klosterkilden har også meget fint vand ifølge forfatterens undersøgelser.⁶¹

Den danske Atlas, udgivet i syv bind mellem 1763 og 1781, er den første store samlede beskrivelse af Danmark, endda med mange kobberstik, udgivet af Erik Pontoppidan, Hans de Hoffman m.fl.. Bind II rummer blot en kortfattet gengivelse af ovennævnte Johan Christian Langes opremsning af Roskildes kilder. Supplementbindet VII derimod har en længere opremsning af alle kilder, også nogle nu ukendte, øde eller tilstoppede. Desuden opregner han adskillige bybrønde samt alle kendte møller, også med opregning af de "Fabriquer", der er udviklet i tilknytning hertil op til 1781.⁶²

En af byens første lokalhistorikere **Hans Heinrich Behrmann** (1776-1836) skrev i 1832 en stor "*historisk-topografisk Beskrivelse af det gamle Konge- og Bispesæde Roeskilde*". Heri opregner og beskriver han grundigt i alt 12 kilder, seks brugbare brønde samt 10 vandmøller (og fire vejrmøller). Han har kendt alle tidligere redegørelser og citerer eller refererer flittigt herfra. Og han er grundig: Han bruger i alt 17 sider på redegørelserne for kilder, brønde og møller. Vi har refereret ham mange gange i denne bog. Behrmann er tydeligvis re-

præsentant for den fremvoksende naturvidenskabelige interesse og viden og konkluderer således, at man tager aldeles fejl, hvis man tillægger kilderne lægekraft – "*det er ikke andet end det klareste og reneste vand man kan tænke sig*". Han noterer, at alt vand er særdeles rent, og at H. C. Ørsted har målt temperaturen i alle kilder til 8,5 g celsius. Ved mange noterer han desuden mængden af vand, som løber i timen. Skt. Ibs kilde var blevet undersøgt kemisk tre gange, bl.a. i samtiden af professor og apoteker Becker fra København, da den skulle have lægende egenskaber.⁶³

Det er påfaldende, at alle disse ældre beskrivelser har følgende fire kilder med: Helligkors, Maglekilde, Klosterkilden og Højbrøndskilden. De to forfattere fra 1700-tallet Lange og Meyer omtaler alle kilder bortset fra Lovises kilde. De øvrige har et vekslende antal og udvalg. Det er kvaliteten af vandet og udnyttelsen af kilden, som primært interesserer dem snarere end deres udseende og æstetikken! Disse aspekter kommer først frem med romantikken i løbet af det 19. århundrede.

Far og datter **Arthur og Lotte Fang** har begge grundigt behandlet kilderne og møllerne, såvel deres historie som deres udseende. Arthur Fang (1882-1973) i sit tobindsværk om Roskildes historie fra 1945 og Lotte Fang (1940-2020) i den selvstændige bog *Kilder i Roskilde* fra 1993. Begge har desuden skrevet adskillige artikler om emnet.

Siden 2015 har Kurt Buchtrup og Per Steenholdt meget fortjenstfuldt og utrætteligt arbejdet med en hjemmeside "**Roskildes udvikling**", som gade for gade, sted for sted formidler al tilgængelig viden samtidigt med, at der bringes et uvurderligt stort billedmateriale og historiske kort. Der er selvfølgelig anført kildematerialet bag disse oplysninger, og der er vedhæftet meget litteratur, bl.a. Lotte Fangs bog i sin helhed.